

A SZÁMVETÉS IDEJE

Az elmúlt egy év magyar színháza

2020. március 11-én ültünk le az idej POSZT két válogatójával, Dér András film- és színházrendezővel és Uray Péter koreográfus, rendezővel egy megbeszélésre. A válogatásukat zárták le azzal, hogy kiválasztották azt a 14 előadást, amely bekerül a versenyprogramba. Én tanácsadóként (általuk felkért előválogatóként) vettem részt a beszélgetésben, amely előtt hallottuk a hírt, hogy a kormány aznap éjfélről bezárhatja a színházakat (és egyéb kulturális intézményeket). Az előtte lévő egy évben szinte minden estét színházban töltöttünk, és én eleve azt terveztem, hogy a válogatás befejezése után kevesebbet járok majd színházba. De azt nem gondoltam, hogy a kevesebb a semmivel lesz azonos.

Több mint 30 éve tartó színikritikusi pályámon leginkább az zavart, hogy sosem volt elég időm a látottak átgondolására, mert egyik előadást követte a másik, újabb élmények és újabb kérdések merültek fel, amelyek felülírták a korábbiakat, és ha az ember többre vágyik, mint a futó benyomások gyors rögzítésére, akkor valahogy ki kell lépni ebből a rendszerből. Épp ezért most a színházak bezárása után nem kerestem pótmegoldásokat (nem néztem online színházi közvetítéseket, illetve régi felvételeket), hanem a hirtelen támadt csendet úgy értelmeztem, hogy itt van a lehetőség a számvetésre. Hogy végig lehet gondolni az elmúlt évet, amikor POSZT-előválogatóként ismét teljes áttekintést szereztem a mai magyar színházról, és talán az elmúlt évtizede(ke)t is, amelyek meghatározzák azt, ami ma történik.

Hasadások

Ha a mai magyar színházról gondolkodunk, akkor elsőként azt kell megállapítanunk róla, hogy nagyon sokféle és rendkívül mély hasadékok szabdalják. Bár a politika és a média folyamatosan azt sulykolja, hogy a jobb- és a baloldali elkötelezettség osztja ketté a társadalmat, ez a politikai (és egyáltalán nem ideológiai) kategória teljességgel használhatatlan a művészeti és a szakmai életben. Ha mégis van valami értelme, csupán annyi, hogy a mostani hatalom feltétlen lojalitást vár az úgymond általa fenntartott intézményektől (és mindent meg is tesz azért, hogy ezt a lojalitást kikényszerítse). Jelenleg az elenyésző kisebbséget jelentik azok a színházvezetők Magyarországon, akiket nem jobboldali kormány vagy önkormányzat nevezett volna ki. Mégsem mondhatjuk azt, hogy csupa jobboldali színház működik az országban. Többek között azért sem, mert a mai magyar színház sokféleségét, változatosságát lehetetlen leírni ilyen leegyszerűsítő, hatalomtechnikai kategóriákkal.

Ha nem a politikai jobb- és baloldal mentén tagolódik a mai magyar színház, akkor miféle hasadékok határozzák meg a működését? A legfontosabb talán a színházfelfogások különbsége. Míg a nyolcvanas években a színházak egységesen művészi feladatként fogták fel a munkájukat (még ha ezt különböző minőségben voltak is képesek teljesíteni), a rendszerváltást követően (de főleg a kilencvenes évek végétől) ismét felerősödtek a színjátászás korábban lefajtott funkciói is, egyre nagyobb teret nyert a szórakoztatás, sőt a színházakban is megjelentek a kifejezetten kommersz termékek. Ennek hatására évről évre folya-

matosan csökken a színházművészet súlya, jelenléte a magyar színjátszásban. (Eközben teljességgel eltűnt a szakmai közéletből az a korábbi kérdés, hogy a kommersz szórakoztatást kell-e, szabad-e közpénzekből támogatni.)

De a művészi célkitűzéssel működő színházakat is mély hasadékok tagolják. Ismét megerősödött a színházművészet hagyományos felfogása, amely mintegy kimondatlanul tagadja a 20. századi fejlődés meghatározó irányait, amelynek eredményeként a színház elszakadt az irodalomtól, drámától – egyáltalán a szövegközpontúságtól –, autonóm művészeti ággá fejlődött, szuverén nyelvvvel és szemlélettel rendelkezik, és egyre gyakrabban használ komplex kifejezőeszközöket. Ma viszont Magyarországon ismét egyre többen tekintenek úgy a színházra, mint aminek alapvetően (főleg) a (klasszikus) drámairodalmat kell szolgálnia. Legfőbb feladatának azt tekintik, hogy életben tartsa a klasszikus irodalmi értékeket. Ezeknek nem újragondolását várják a színháztól, hanem a korábban már kanonizált értelmezések ismételt felmutatását, ehhez kapcsolódóan bizonyos közösségi értékek demonstrálását, és a világejrt sem az ezekkel kapcsolatban felmerülő kérdések, esetleges kételyek megfogalmazását. Ez a „konzervatív” művészettelfogás napjaink eleven emberi (társadalmi) problémáinak feltárása helyett egy kulturális (nemzeti) közösségbe tartozás megerősítését, átélhetővé tételét várja el a színházaktól. Ehhez többnyire már kipróbált nyelvet és valamiféle általános színjátszást társít. Főleg ennek tudható be (és nem magának a művészettelfogásnak), hogy színházművészet címen mennyi halott előadás születik ma Magyarországon, amelyek sem a drámát, sem a benne foglalt mondanivalót nem képesek életre kelteni.

A jelenlegi színházi életben lassan csak süllyedő (és egyre zsugorodó) kontinensként van jelen a színházművészetnek az a felfogása, amely a jelenkorra való reflektálást tekinti elsődlegesnek, ugyanakkor a korszerű színházi nyelv keresését, az újabb és újabb felmerülő szakmai és esztétikai problémák megoldását, új utak felfedezését, amely a közönséget is szellemi kalandra hívja. Amikor tanácsadóként csatlakoztam a POSZT két válogatójához, akkor én alapvetően ilyen színházakat kerestem.

Színészsínház, rendezői színház

A hagyományosabb színházfelfogáshoz való visszatérés paradox módon nem a drámaíró primátusának ismételt megerősödését eredményezte, hanem a színész visszahelyezését a színházi élet középpontjába. Az igazi rendezői színház egyébként sem tudott soha igazán gyökeret verni Magyarországon. Összhangban a magyar hagyományokkal, nálunk a rendezői színháznak csak az a változata volt eredményes, amely nem a rendező vízióját, hanem a színészek munkáját állította a középpontba. Így az utóbbi évtizedek magyar színházművészetének legmaradandóbb alkotásai színészek és rendezők szoros együttműködésének, közös erőfeszítésének eredményeként születtek. Ma is ezek a legjobb előadások. De egyre kevesebb ilyen születik.

A mai magyar színház meghasadtságához az is hozzátartozik, hogy visszaszorult a rendező szerepe. Nagyon sok színész kezdett rendezni, a legtöbben párhuzamosan működnek színészként és rendezőként (sőt ma már az sem számít különösnek, ha az előadás főszereplője önmagát rendezi). Sok helyen úgy tekintenek a rendezőre, mint játékmesterre, azaz elsősorban a színészi játék koordinálását várják tőle, és nem egy szuverén rendezői koncepció színpadra állítását. Azt pedig végképp nem, hogy eszközei megújítására is ösztönözze a színészt. Pedig az ilyen színészpedagógiai munka elengedhetetlen ahhoz, hogy jó előadások szülessenek.

A rendezők háttérbe szorulása után a magyar színház mára ismét megrendíthetetlenül színészsínházzá vált. (A félreértések elkerülése érdekében sietek leszögezni, hogy ezt

nem minősítő, pusztán leíró kategóriaként használom. A színjátszás több évezredes világtörténetében mindig változott, hogy ki került a középpontba. A magyar színjátszás 230 éves történetében viszont alig voltak olyan időszakok, amikor nem a színésze volt a főszerep.) Ismét aínházigazgatók korát éljük, többségében színészek vezetnek az intézményeket, így aínházak működését – aínházi repertoár kialakulásától a rendezőválasztáson át a közönségkapcsolatok ápolásáig – aínházi ízlés és szemléletmód határozza meg. Ismét többségbe kerültek azok az előadások, amikor egy darabot nem azért mutatnak be, mert mondanivalójuk van vele, és nem is azért, mert előrelépést jelenthetne a társulat életében vagy a színművészek pályáján, hanem azért, mert jól áll aínhász(ek)nek a szerep, és biztos sikert arathat(nak) vele. Így a legtöbbínházba olyan rendezőket hívnak, akikkel jól tudnak dolgozni aínhászok. Ehhez természetesen nem tartozik hozzá az, hogy a rendező megpróbálja kimozdítani a színművészeket a rutinjukból, megszokásaikból (rosszabb esetben a rájuk kövesedő modorból), hiszen ez elkerülhetetlenül konfliktusokat okoz, és a biztos sikert sem alapozza meg. (Ehhez hozzá kell fűzni azt a tapasztalatot, hogy a magyarországi közönség azt szereti nézni, amit már ismer, és a kedvenceitől sem várja azt, hogy bármilyen meglepetést okozzanak.)

Mindezzel nem lenne semmi baj, ha nem járna együtt aínházi minőség látványos hanyatlásával. Míg a fővárosi színházakat a rutin árasztja el, a vidéket a közepszerűség. Egyre több olyan vidékiínház van, ahol nem állnak rendelkezésre megfelelő színvonalú művészek, a nívósabb teljesítményre képesínhászok pedig túlfoglalkoztatottak (ez a fővárosiakról is elmondható), ezért kevés az esélyük arra, hogy kilépjenek a rutinból, hogy ne a korábban már sikeres megoldásaik reprodukálását jelentse egy-egy újabb szerepük.

Vannak mégínházi műhelyek?

Mindez felveti azt a kérdést is, hogy léteznek-e mégínházi műhelyek, ahol rendező ésínhászok egymásrataltságában, közös munkájával készülnek az előadások, és ahol nemcsak aínházi fejlődés esélye marad meg, hanem a közös alkotás lehetősége is. (A mai magyarínhászínházhoz hozzátartozik az is, hogy a „nagyínhászok” gyakran szólónak, csak a saját teljesítményükre figyelnek, és nem az összejátekra koncentrálnak. Egyínházi műhelyben azonban a közös alkotás továbbra is evidencia.)

A magyarínházban (az éppen zajló struktúra-visszaváltás ellenére is) még mindig megmaradt a társulati rendszer, bár valójában ennek már csak csonkított változata létezik. Az állandó társulatok ugyanis már csak állandóínhászgárdát jelentenek, de nem tartoznak hozzá a társulathoz állandó rendezők, tervezők és egyéb alkotók. (A kilencvenes évek változásai üzték ki őket a szabad piacra.) Így a legtöbb helyen az igazgatón kívül (aki többnyire maga isínhász, rendszerint a társulat vezető művésze) nincs olyan alkotó, aki elfogulatlanul figyelné, irányítaná a társulat fejlődését. Rendezőket konkrét előadások létrehozására hívnak, és feladatuk (így hatásuk) be is fejeződik a bemutatóval. Így bármiféle műhelymunkára csak ott nyílik esély, ahol a rendezők is a társulat részeként működnek. Ez alig néhány magyarínházról mondható el – nem véletlen, hogy ezek tartoznak a magyarínházművészet élvonalába. (És még néhány magán- és függetlenínház, de róluk külön érdemes beszélni.)

Jelenleg a miskolci az egyik legjobbínház az országban. Nem véletlen, hogy két előadásuk is bekerült a POSZT versenyprogramjába. Ha én válogattam volna, valószínűleg én is több előadást választottam volna tőlük, ha nem is feltétlenül ugyanezeket. Miskolcon folyamatosan jó munka folyik, és még a szórakoztató előadásokat is a művészi igényesség határozza meg (lásd aínház igazgatója, Béres Attila által rendezett *Hegeúis a háztetőnt*). Az elmúlt egy évben nem tudok olyan miskolci bemutatót mondani, amely ne lett volna

színvonalas munka. Ilyen volt a Mohácsi János által színpadra állított *A velencei kalmár*, a Székely Kriszta rendezte *Nem félünk a farkastól* (ők ketten vendégként dolgoztak a társulattal), a Béres Attila irányításával készült *Ördögök*, a Szabó Máté rendezte *Ádám almái*, és nem utolsósorban Szócs Artur két munkája, *A feketeszárú cseresznye* és a *Don Juan*. Nekem az utóbbi volt a kedvencem, no meg persze a Rusznyák Gábor rendezte *A vadkacsa*. Ahhoz, hogy Miskolcon jó színház születessen, elengedhetetlen az a jól összeválogatott, jó ízlésű és jól terhelhető társulat, amely itt dolgozik. Bár több nagyszerű színészi alakítást is láttam Miskolcon az elmúlt évben (Görög László, Simon Zoltán, Varga Zoltán, Mészöly Anna, Lajos András neve feltétlen említést érdemel), de a társulat igazi értékét a kollektív játék ereje adja.

Budapest legjobb művészszínházának jelenleg a Kováts Adél igazgatta Radnóti Színházat tartom: az ő vállalásaik a legmerészebbek, az ő művészi programjuk a legkonzekvensebb. A kis színházban ugyan csak egyetlen állandó rendező működik (Valló Péter), de többen visszajárnak ide vendégként dolgozni, és mindig kapnak lehetőséget friss tehetségek is. A tavalyi évaduk nagyszerűen sikerült. És nemcsak a Sebestyén Ába rendezte Székely Csaba-darabot, a 10-et tartom kiugróan jó előadásnak, hanem a Valló Péter rendezte *A művész és rajongói* című Osztrovszkij-interpretációt is. Fontos vállalás, hogy Hajdu Szabolcs színrevitelében bemutatták a *Glória* című kortárs amerikai drámát (Branden Jacobs-Jenkins művét). Én a történet és a téma izgalma, a rendezés és a színészi játék minősége miatt ezt választottam volna a POSZT versenyprogramjába. Miközben két ideai bemutatójukat is fontosnak tartom: a Hegymegi Máté rendezte *Molière – The Passion* című előadást, és az Alföldi Róbert által színre vitt Kroetz-darabot, *A vágyat*. Az évad kiemelkedő színészi teljesítményeit számba véve a Radnóti szinte teljes társulatát fel kellene sorolni. Hihetetlen, hogy Schneider Zoltán milyen energiákat tud mozgósítani, mint ahogy az is, hogy Kováts Adélnak mennyi színe van, de lenyűgöző Pál András munkabírása és Sodró Eliza féktelen energiája. Lovas Rozi érett művészé vált, László Zsolt megint az egyik legjobb magyar színész. (Igazságtalanság, hogy itt félbeszakítom a felsorolást.)

A Katonának és az Örkény Színháznak is nagyszerű képességekkel rendelkező, kiemelkedő teljesítményre képes, következetesen dolgozó színészgárdája van. Oly nagyszerű mindkét társulat, hogy a színészi teljesítmények néha elfedik magukat az előadásokat is: a játékosokra irányítják a figyelmet, és nem arra a témára, gondolatra, amelyről az előadás szól. Ehhez hozzátartozik az is, hogy mindkét színháznál némi koncepcionális zavart érzek. Mintha külső vagy belső gátak akadályoznák, hogy továbbmenjenek azon az úton, amelyen haladva az elmúlt évtizedben nagyszerű eredményeket értek el. Mintha abban bizonytalanodtak volna el, hogy mi is lehet a színház dolga, milyen hangon szólalhat meg napjaink viszonyai között.

Az Örkény Színházban a Gáspár Ildikó rendezte *Macbeth*ben inkább csak a virgonc színészi játék kötötte le a figyelmemet. Az Ascher Tamás rendezte *Éjjeli menedékhely*ben is a négy-öt férfiszínész teremtette utolsó húsz perc volt érdekes. A Bodó Viktor rendezte a *Kertész utcai Shaxpeare-mosóban* is a hihetetlen könnyedséggel felszabaduló színészenergiák nyűgöztek le. A Kovalik Balázs által színpadra állított posztumusz Térey-bemutatóban, a *Lóftan* igazán csak Gálffi László játékát találtam érdekesnek. Ugyanakkor a magyar színházi évad egyik legérdekesebb, legfontosabb előadásának találtam az Örkény Színházban bemutatott Sartre-darabot, *A legyeket*. A Hegymegi Máté által rendezett előadás minden eleme – a dramaturgiától kezdve a térhasználaton és a képalkotáson át egész a zenehasználatig és a színészvezetésig – rendkívül átgondolt volt. Hozzánk szólt ez a történet, szikáran és talányosan, sok gondolkodnivalót hagyva. A rendezői koncepciót nagyszerű színészi alakítások teljesítették ki. Nagy Zsolt, Znamenák István, Zsigmond Emőke, Für Anikó, Fodor Tamás kivételes játéka most sem volt meglepetés, de annál inkább Jéger Zsombor letisztult, talányos alakítása. (Az Örkény Színház zavarához talán az is hozzátartozik, hogy a felsorolt rendezők mind vendégként dolgoztak a színházban.)

Mintha a Katona József Színház is a helyét, a stílusát keresné (pedig néhány éve nagyon pontosan tudták, mi a dolguk) – ebből fakadnak az elmúlt egy év bemutatóinak erényei és ellentmondásai is. De úgy tűnik számomra, mintha a színház értékrendje is átalakulóban lenne. Vagy a Katona belső művészi kohéziója változott meg, vagy a közönsége, de valami érzékelhetően mozgásban van éppen. Ezért mintha kevesebb figyelmet kapnának azok az előadások, amelyek a Katona korábbi erényeit tartják életben. Például meglepetés volt számomra, hogy az Ascher Tamás rendezte Szuhovo-Kobilin-bemutató, *Az úgy* milyen gyorsan lekerült a műsorról. Pedig kevés olyan előadás van, amely ennyire szívbemarkolóan szólna a korról, amelyben élünk, és benne az egyes ember esélyeiről. Hasonló hallgatást érzékelek a következő Ascher-rendezés, *A fehér szalag* körül is, amely számomra az évad egyik meghatározó színházi élménye volt. Mert kevés előadás szólt ilyen mélyen – és ennyire rezignált bölcsességgel – korunk emberi állapotairól, amelyek láthatatlanul, de feltartóztathatatlanul alapozzák meg a katasztrófát. Ugyanezt a bölcsességet érzékelttem Zsámbéki Gábor *A császár* című előadásában, amely a diktatúra természetéről készített csendes számvetést. Ennek ellenpontjaként említhető Zsámbéki másik rendezése, a *Ha elmúlik öt év*, amelyet a letisztult forma helyett épp a szokatlan kifejezőmód határoz meg, színpadi életet teremtve egy nálunk még nem játszott szürreális Lorca-darab számára. (Bár látszólag különböző téma, mindkét előadásban hangsúlyos a világ állapota iránti aggodalom.)

Ám zajosabb érdeklődést a Katonának nem ezek a bemutatói keltettek, hanem például Székely Kriszta *Platonov*-rendezése vagy Jeanne d'Arc történetének színpadra állítása Hegymegi Máté rendezésében. Engem mindkét előadás vitára készítet, nem a színészi minősége, hanem a rendezői koncepciója miatt. Hasonlót érzek Tarnóczi Jakab merész, bátor *Bánk bán*-interpretációja, és főleg Bocsárdi László *Tartuffe*-rendezése kapcsán. Az utóbbiban főleg a rendezői és a színészi stílus távolsága fosztott meg a teljes élménytől.

Hol vannak a színházteremtő egyéniségek?

Ugyanakkor ki kell jelenteni, hogy ma Bocsárdi László a legjelentősebb színházteremtő egyéniség. Ő az a konzekvens munkát végző rendező, akinek színházi műhelyt is sikerült maga köré teremteni, és ezt máig fenntartani. (Amikor Sepsiszentgyörgyre megyek, mindig azt érzem, hogy az egyik legfontosabb magyar színházban járok.) Az itteni színészek anyanyelvi könnyedséggel beszélik azt a némileg eltartott, groteszk stílust, amely Bocsárdi színházi nyelvének alapját jelenti. Ennek különböző variációit láttuk a sepsiszentgyörgyi Bocsárdi-rendezésekben, például a demonstratív, szinte koncertszerű, mégis átütő erejű *Koldusoperában* vagy a virgoncan játékos *Sam, avagy felkészülés a családi életre* című előadásban. A két hazai bemutatóval szemben épp ez a színészi könnyedség hiányzott azokból az előadásokból, amelyeket Bocsárdi vendégként rendezett, például a Szatmárnémetiben bemutatott Molière-darabból, a *Scapin*ből vagy a Katona már említett *Tartuffe*-jéből.

A sepsiszentgyörgyi műhelymunka azt is lehetővé teszi, hogy más rendezőkkel is eredményesen dolgozzanak. Korábban Sardar Tagirovsky készített itt fontos előadásokat, most Hegymegi Máté készített izgalmas adaptációt Móricz *Barbárok* című novellája alapján. De számomra az elmúlt egy év legjobb előadása is Sepsiszentgyörgyön született. Az ismeretlen Ibsen-dráma, *A társadalom támaszai* szólalt meg átütő erővel, igazán kortárs élményeket közvetítve. A fiatal Botos Bálint nyilván nem végezhetett volna ilyen nagyszerű munkát, ha nem építhetett volna egy remek társulatra, amely könnyedén érzett rá az előadás stílusára. (Talán igazságtalan kiemelni a társulattól Pálffy Tibor, Mátray László, Szakács László, Gajzágó Zsuzsa, Erdei Gábor, Korodi Janka nevét.)

Nyelvteremtő szándékkal jelenleg csak határon túli magyar színházak működnek. Ennek legfőbb oka az, hogy ők nem akarnak oly mértékben megfelelni a közönség igénye-

inek, mint ahogy az a magyar színházcsinálókra jellemző. Ez korábban folyamatos konfliktusokhoz vezetett, de a mostani viszonylagos nyugalomban a szabadabb alkotás lehetőségét teremti meg.

Fontos határon túli műhely a marosvásárhelyi színház is, amelyet Gáspárik Attila vezérigazgató és Keresztes Attila művészeti igazgató irányít. Itt is évek óta minőségi munka folyik. Az elmúlt egy év terméséből a legfontosabbnak *A nép ellensége* című előadásukat tartom, amely ismét csak kortársunknak mutatja Ibsent. Keresztes Attila rendezése a közönség felé nyitja meg a történetet, igazi fórummá alakítja a színházat. Fontos bemutató volt Zsótér Sándor Hauptmann-rendezése, a *Patkányok* is. Úgy tűnik, hogy Zsótér sajátos színpadi nyelvére könnyedén hangolódtak rá a marosvásárhelyi színészek. (Itt is remek művészek dolgoznak, akik szélesebb ismertséget érdemelnének.) Fontos műhellyé kezd válni a szatmárnémeti színház, ahol szintén jó előadásokat láttam. (Például a Sardar Tagirovsky rendezte *Raszputyint*, és mindenekelőtt Székely Csaba új darabjának Lendvai Zoltán rendezte előadását, a *Semmit se bánokat*.) Sajnos ebben az évben nem jutottam el Kolozsvárra, így nincsenek friss élményeim a Tompa Gábor vezette műhelyről. Némi csalódást okoztak a délvidéki útjaim, mert sem Újvidéken, sem Szabadkán nem láttam átütő erejű előadást, pedig számos fontos előadás emlékét őrzöm, amelyek az itteni műhelyekben készültek.

Rendezőnemzedékek

A színházi műhelyek hiánya a színházteremtő egyéniségek hiányával függ össze. Az idős mesterek már csak ritkán készítenek új előadásokat (és már nem vezetnek színházakat), de Zsámbéki Gábor, Ascher Tamás, Fodor Tamás jelenléte így is fontos a magyar színházi életben. Akik a helyükre léphettek volna, azok nem kaptak lehetőséget, hogy műhelyt szervezzenek maguk köré. Így vagy külföldre helyezték át tevékenységüket, vagy vándorrendezőként járják az országot. A piacnak kiszolgáltató rendezőnek legalább évi négy-öt előadást kell létrehoznia a megélhetéshez (vagy más jövedelemforrások után kell néznie). Ez egyértelműen akadályozza a minőségi munkát, mert minden tapasztalat azt mutatja, hogy évi két-három rendezésnél többre nem lehet tisztességesen felkészülni.

Kényszerűen sokat dolgozik Mohácsi János, így gyakran kényszerül önméltóságra. (A Miskolcon játszott *A velencei kalmár*, a Szombathelyen bemutatott *Liliomfi* és a kecskeméti *Illatszertár* is újrarendezés volt, igazi meglepetést csak a helyi közönségnek okozott.) Figyelemre méltó új bemutatója volt a szegedi *Johanna*, amely pályája egésze szempontjából is sok újdonságot tartogatott.

Zsótér Sándor sokat dolgozik a főiskolán, és mintha kevesebbet dolgozna színházakban. (Korábban évi öt-hat bemutatója volt.) A marosvásárhelyi *Patkányok*-rendezését már említettem, és a szombathelyi *Equusról* is jókat hallottam, de ezt sajnos nem láthattam. (A Radnótiban bemutatott *Kakukkfészek* viszont nagy csalódást jelentett.) Alföldi Róbert is változó színvonalú munkákkal jelentkezik. A Budaörsön bemutatott *A sötétség hatalma* a korábbi évek egyik legfontosabb színházi élményét jelentette számomra. Az ugyanígy bemutatott *Elektra* viszont érdekes, jó színvonalú, de nem átütő erejű előadás volt. (A Radnótiban bemutatott *A vágyat* az évad fontos előadásai között említettem.)

A szintén a középnemzedékhez tartozó – és korábban az Örkény Színház tagjaként dolgozó – Bagossy László éppen most függesztette fel a rendezői tevékenységét. Nemzedéktársai közül Hargitai Iván és Bagó Bertalan van a legjobb helyzetben, ők – az idősebb nemzedékhez tartozó Szikora János vezetésével – a székesfehérvári színházban dolgoznak (de vendégként máshol is rendeznek). Itt is nagyszerű színészgárda működik, dolgozik, nívós előadásokat hoznak létre, így idén is bekerültek a POSZT versenyprog-

ramjába. (A Bagó Bertalan rendezte *A Vágy nevű villamost* én is fontos előadásnak tartom, mindenekelőtt Tóth Ildikó nagyszerű alakítása miatt.) (Ehhez a középnemzedékhez tartozik a korábban említett miskolci rendezői gárda is.)

Ebben az évadban nem dolgozott Szikszai Rémusz, pedig korábban rendre ő is igényes munkákkal jelentkezett. Nem tartozik a sokat emlegetett rendezők közé Guelmino Sándor, pedig évek óta nívós rendezéseket látok tőle. Az elmúlt évben a *Szutyok* és a *Ha elállt az eső* tatabányai bemutatója volt ilyen. Őket egyébként is a legigényesebben dolgozó társulatok között kell említeni.

A vészes rendezőhiány jele, hogy az igényesebb színházak azonnal lecsapnak a felbukkanó tehetséges fiatal rendezőkre, és ez a túlfoglalkoztatás veszélyével jár. Ebben a számvetésben is többször került elő Hegymegi Máté neve, és Tarnóczi Jakabot is említettem, tőle más munkákat is felsorolhattam volna (mindenekelőtt a Thália Téli kertjében játszott Hauptmann-darabot, a *Berná Rózát*). Néhány fiatal rendező nem feltétlenül a kőszínházak felé tájékozódik (bár itt is készítenek előadásokat). Határozottan a saját útját járja Sardar Tagirovsky. A celldömölki Soltis Színházzal készített *Három nővérét* az utóbbi évad legfontosabb (és legradikálisabb) Csehov-bemutatójának tartom. Szenteczki Zita – emellett, hogy fontos bábszínházi előadásokat készít – jelentős felnőtt előadásokat is rendez, legutóbb a *Törvényen belül* címűt. Pass Andrea rendszerint maga írja és maga rendezi a bemutatóit. Fontos vállalkozásnak tartom, hogy Hegymegi Máté, Kovács D. Dániel, Pass Andrea és Szenteczki Zita megalakította a Narratíva társulatot, amely független körülmények között próbál meg színházi műhelyként működni.

Mi lesz a függetlenekkel?

Külön elemzést érdemelne a független és magánszínházak helyzete. Nemcsak azért, mert ezen a területen is jelentős műhelyek működnek, hanem azért is, mert az elmúlt évtized kultúrpolitikai döntései (előbb a független színházak működési támogatásának radikális csökkentése, legutóbb pedig a tao-támogatás eltörlése) egyértelműen őket hozta lehetetlen helyzetbe. Így hát egyáltalán nem biztos, hogy van ennek a területnek jövője.

A lassan ötven éve működő, és most is nagyszerű színészgárdával rendelkező független színházi műhelyben, a Stúdió K-ban az elmúlt egy évben is remek előadásokat láttam. (Például a Szenteczki Zita rendezte *Angyali üdvözlétet*, az Urbán András rendezte *Sacra Hungaricát* vagy a rijekai művészekkel közösen készített *A város emlékezetét*.)

Örülök, hogy bekerült a POSZT versenyprogramjába a Forte Társulat és a Frenák Pál Társulat előadása, mert mindkettő fontos műhely, és mind Frenák, mind Horváth Csaba a jelentős színházteremtő alkotók közé tartozik. A működési feltételekkel dacol Hajdu Szabolcs akkor, amikor színészbarátaival hoz létre előadásokat, és ezekkel az országot járják. Örülök, hogy az *Ernelláék Farkaséknál* és a *Kálmán nap* után elkészült a trilógia harmadik darabja is, az *Egy százalék Indián*.

Több mint egy évtized óta következetes utat jár a Tünet Együttes. (Legutóbbi bemutatójuk a független színházak helyzetéről készített keserű számvetés.) Szurkolok, hogy tovább tudják folytatni a munkájukat. Minőségi előadásokat lehet látni a Rózsavölgyi Szalonban és az Orlai Produkció bemutatóin is. Sajnálom, ha ez a két színházi műhely sem tudna tovább működni.